

T.C.
SĞRT ÜNGVERSĐTESĐ
SOSYAL BĞLĞMLER ENSTĐTÜSÜ
TEMEL ĞSLAM BĞLĞMLERĐ ANABĐLĐM DALI
TEFSĐR BĐLĐM DALI
TEZLĐ YÜKSEK LĐSANS PROGRAMI

MÜFESSĐRLERĐN TARGHSELLĐKLERĐ
-ÇAĞIN FENOMENLERĐ, SĐYASĐ/ĐTĐKÂDĐ KABULLER VE ETNĐK KÖKEN
BAĞLAMINDA-

YÜKSEK LĐSANS TEZĐ

Erhan GÖRGÜN

Danığman Dr. Öğr. Üyesi Esat ÖZCAN

SĞRT-2022

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
MÜFESSİRLERİN TARİHSELLİKLERİ
-ÇAĞIN FENOMENLERİ, SİYASİ/ETNİK KABULLER VE ETNİK KÖKEN

BAĞLAMINDA-

Erhan GÖRGÜN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esat ÖZCAN

2022, Sayfa: 135

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi. Esat ÖZCAN

Doç. Dr. Gükrü AYDIN

Dr. Öğr. Üyesi Beğir ÇELİK

“Müfessirlerin Tarihsellikleri” ismini verdiğimiz işbu tez vesilesiyle öncelikle günümüzde Kur’an ile yan yana anıldığına şahit olduğumuz “tarihsellik” kavramının esas itibariyle insana ait bir mefhum olduğuna, tefsir bünyesinde yaşanan birçok ihtilafın da “tarihsellik” tabirinin insana ait oluşunun tam manasıyla idrak edilemeyeğinden kaynaklandığına dikkat çekilmiştir. Tefsir sahasında vuku bulan ve esasında insanın tarihselliğinden ileri gelen bu ihtilafların giderilmesi ile muhtemel yeni ihtilafların önüne geçilebilmesi, herkes gibi bir insan olan müfessirlerin tarihselliklerini inşa eden unsurların doğru tespitine bağlıdır. Bu sebeple müfessirlerin tarihselliklerini inşa ederek onların tefsir tercihlerinde belirleyici olan ve müfessirleri tefsirde zorunlu bir öznelliğe iten bağliça unsurlara tezimizin ilgili bölümlerinde örnekler üzerinden detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Çalışmamızda nihai olarak müfessirlerin kendi tarihselliklerine karşı eserlerini koruyabilmelerinin, ayetlerdeki kast-ı ilâhîye dair ve Kur’an’ın nüzul ortamı hakkında zengin bir müktesebatı bize taşıyan sahih rivâyetler ile nesnel tarihî malzemenin tefsir disiplininde müfessirlerin tefsir tercihlerini denetleyen birer otorite olarak tayin edilmesi ile mümkün olacağı önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Müfessir, Tarihsellik, Öznellik, Nesnellik, Çağın Fenomenleri, Mezhep Taassubu, Etnik Köken.

GÖRGÜ

1. ARAŐTIRMANIN KONUSU,  NEMĐ VE AMACI

Kur  n n tarihselliği ve evrenselliği konularının, özellikle çağımızda son derece hararetli tartıŐmaların odağında yer aldığı bir gerçektir. Kur  n n tarihselliğinin ya da evrenselliğinin konu edildiği tartıŐmalar, gündemi ve zihinleri o denli meŐgul etmektedir ki bu tartıŐmaların Điddeti zaman zaman önemli birçok konuya da perde olabilmektedir. Bu iki konu etrafında dönen tartıŐmaları ve bu konularda kaleme alınan çalıŐmaları incelediğimizde Kur  n n tarihselliği konusunda olduğu gibi bu konunun mefhum-u muh lifi olan Kur  n n evrenselliği konusunun da ziyadesiyle suiistimal edildiğini fark ettik. Her ne kadar kahir ekseriyetle b rik -i hakikat m s deme-i efk rdan doĐmuŐ olsa da Kur  n n tarihselliği ya da evrenselliği tartıŐmalarından henüz bir hakikat doĐmuŐ değildir. Zira bu tartıŐmalar bir süre sonra salt savunulara dönüŐmüŐtür. Nitekim bu iki karŐıt görüŐün savunucuları tarafından kaleme alınan birçok araŐtırmanın sadece karşı tarafa cevap vermek adına kaleme alındığı ve bu tutuculuktan sebep de hakikati ortaya koymaktan yoksun kısır tartıŐmalar haline geldiği tarafımızca tespit edilmiştir. En azından bu konudaki çalıŐmaların günümüzde ilahiyat akademiasını getirdiği nokta burasıdır. Tezimizin nihai olarak Kur  n n, ilk anlayanların anladığı gibi anlaŐılmasının/okunmasının gerekliliğini savunması sebebiyle, çalıŐmamızın yeni bir Kur  n tarihselliğini iddia ettiği şeklinde bir yanlıŐ anlaŐılmaya mahal vermemesi için öncelikle  u kanaatimiz bilinmelidir ki; Kur  n n sadece miladi VII. yüzyıla ait bir metin olarak ele almak ne denli yanlıŐ ise onun evrenselliğini ispat etmek için Kur  n n her konuda konuŐan bir metin olarak ele almak da isabetli bir tutum gibi durmamaktadır. Evrensellik ve tarihsellik tartıŐmalarının belki de en olumsuz yanı bu konuların ideolojik bir taassup ve tutuculukla ele alınarak adeta partizanca savunulmasıdır. Nitekim yukarıda bahsedildiği üzere bu konular üzerindeki tartıŐmalar incelendiğinde bir süre sonra bu tartıŐmaların, hakikati ortaya koymaktan öte sahip olunan/inanılan görüŐün güdümlü bir savunusu haline geldiği kolayca anlaŐılabilmektedir. Kur  n n tarihselliği iddiasına yönelik ikna çabaları bizim çalıŐmamızın konusu bakımından bahsi diğerdir. Tezimizin asıl hareket noktası, Kur  n n evrenselliğini ispat etmek adına yürütülen çalıŐmaların üzücü bir sonucu

sanatçı, ne denli öznelse o denli özgün, orijinal ve bağımlı sayılmaktadır. Ancak iğ bilgi üretimine ya da gizli bir hakikatin keşfine geldiğinde sanatçının yerini araştırmacı alır ve deyim yerindeyse onun en büyük düşmanı sanatın ve sanatçının aksine kendi öznelliğidir. Bir araştırmacı, çalışmalarında ne denli nesnel bir tavır sergilerse o ölçüde dürüst ve muteber kabul edilmektedir. Bunun aksi yönde bir tavır takınan araştırmacı ise hareket noktasını kendi öznelliğinden alacağı için nesneye ait gerçek hakikati değil de kendine ait kurgusal bir yargıyı hakikat diye sunacaktır. Kendisinin inşa ettiği sunî hakikat ise ehillerince takdir görmeyeceği için böylesi bir durumda araştırmacı ilim nezdinde itibar kaybı yaşayacaktır.

Tüm bunlar sosyal bilimlere ait bir alt disiplin olan tefsir için de geçerlidir. Müfessir, Kur'an'a kendi perspektifinden değil de Kur'an'ın penceresinden bakmak durumundadır. Müfessirin Kur'an metnine kendi öznelliğini yansıtması, en hafif tabirle ayetlerin manalarının istismarı anlamına gelecektir. Sosyal bilimlerin herhangi bir sahasında bile bu durum kabul edilemezken gayesi doğrudan Allah'ın ayetlerdeki kastını ortaya çıkarmak olan tefsir disiplininde söz konusu bile edilmemelidir. Zira Kur'an metninin nesnellikten uzak, öznel bir bakış açısıyla okunması, okuyanı yani özneyi ya da müfessiri etken; metnin kendisini ise edilgen bir konuma indirgeyerek Kur'anî bir bilinmezliği doğuracaktır. Hâlbuki Kur'an, etken bir misyon ile inzâl edilmiştir ve edilgen olan, insanın ta kendisidir. Kur'an karşısında insanın vazifesi, Kur'an'ın, Allah'ın emir ve yasakları çerçevesinde kendisini yeniden inşa edip şekillendirmesine izin vermesidir. Dolayısıyla fâil yani özne, Kur'an iken; yeniden inşa edilen, şekillendirilen yani edilgen olan insandır. Ancak öznel bir okumada etkin ve özne konumunda olan insan, Kur'an'ı kendi öznelliği yönünde şekillendirebilmektedir. Böylesine bir refleksle hiçbir otorite tanımaksızın, sadece öznel kabullerden hareketle, Kur'an metnini tefsir etme çabasını, Kur'anî solipsizmin⁶⁶ tefsir ilmindeki örneği olarak tanımlamak mümkündür. Kur'anî solipsizmden kurtulmanın yolu ise Kur'an'ı, nesnel ve objektif bir şekilde öznellikten mümkün merteye uzak bir okuma ve anlamaya tabi kılmaktan geçmektedir. Sosyal bilimlere ait diğer disiplinlerde olduğu gibi Kur'an

---

⁶⁶ Türkçeye "tekbencilik" olarak çevirebileceğimiz "solipsizm" kavramı; kişinin hayatı ancak kendi zihni ve varlığı aracılığıyla bilebileceğini, kendi zihni, algısı ve bedeni dışında hiçbir şeyin olmadığını ve olanların da sadece kendi zihnine uyduğu takdirde kabul edilebileceğini ifade eden bir felsefe terimidir. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Alper Bilgehan, "Metafizik ve Epistemolojik Solipsizm Üzerine Eleştirel Bir İnceleme", *Mavi Atlas Dergisi* 4 (2015), 191.

KAYNAKÇA

- Abduh, Muhammed. *el-İslâm ve'n-Nasrâniyye mea'l-ilm ve'l-medeniyye*. 2. Bs. Beyrut: Darü'l-Hadâse, 1988.
- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975.
- Alatlı, Alev. *Kâbus: Schrödinger'in Kedisi - I. Kitap*. 18. Bs. İstanbul: Everest Yayınları, 2010.
- Albayrak, Halis. *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*. İstanbul: gule Yayınları, 1993.
- Altıntağ Yılmaz, Melek. *Menâr Tefsiri'nde Fert-Devlet İlişkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Amır, A. N. vd. "Muhammed Abduh'un Moderniteye Katkısı". *Birey ve Toplum*. çev. Osman ğahin 3/6 (2013): 223-241.
- Andersen, Margaret L. - Toylar, Howard Francis. *Sociology: Understanding a Diverse Society*. 2. Bs. United States of America: Wadsworth/Thomson Learning, 2002.
- Apak, Adem. "Erken Dönem İslâm Tarihinde Siyasi Grup ve Mezheplerin Kur'an'ı Referans Almaları Üzerine Değerlendirmeler". *Rahmet ve Çatışma Bağlamında İslam Mezhepleri (Uluslararası Sempozyum-Bildiriler)*. ed. Halit Çalığ vd. 61-69. Konya: Karaman İslami Ölimler Derneği Yayınları, 2017.
- Apak, Adem. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Arap Toplumu (Sosyal, Kültürel, İktisadî Hayat)*. ed. Mehmet Çağrııcı. 2. Bs. İstanbul: KURAMER, 2018.
- Apaydın, H. Yunus. "Re'y". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/37-40. Ankara: TDV Yayınları, 2008.
- Apaydın, Yunus. "Kerhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/285-287. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Arpa, Enver. "Tefsirde Çağdağ Akılcı Ekol". *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/1 (2019): 899-918.
- Aysuna, Ceyda - Korkut Altuna. "Türkiye ve KKTC Tüketicilerinin Demografik Özellikler Açısından Etnosantrizm Düzeylerinin İncelenmesine Yönelik Bir Karşılaştıırma". *Öneri Dergisi* 8/29 (2008): 147-157.
- Baltacı, Burhan. "Nüzul Dönemi ğartlarının Kur'an'ın Anlağılmasındaki Yeri - Örnekler Üzerinden Bir Değerlendirme-". *Kur'an'ın Anlağılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*. ed. Mevlüt Güngör. 109-118. İstanbul: Kültür Sanat Basımevi, 2011.
- Bazın, Marcel. "Kum". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/361-362. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Bilen, Osman. *Çağdaş Yorumbilim Kuramları -Felsefî ve Eleştirel Hermeneutik-*. Ankara: Kitâbiyât Yayınları, 2002.
- Bilici, Faruk. "Ernest Renan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/568- 571. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi*. 2. Bs. 2 Cilt. İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.
- Biriğık, Abdulhamit. "Müfessir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/498-500. Ankara: TDV Yayınları, 2006.
- Biriğık, Abdulhamit. "Tefsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/281-290. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Bulut, Ali. "Türkiye'de Tefsir Usûlü/Ülümü'l-Kur'an Tartığmaları". *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*. ed. Bilal Gökkır vd. 381-400. İstanbul: Ölim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları, 2009.

- Canan, Sinan. *Kimsenin Bilemeyeceği Şeyler*. 4. Bs. İstanbul: Tuti Kitap, Nefes Yayıncılık, 2016.
- Candan, Abdulcelil. “Kur“ân“ı Yanlığ Anlamada Taassub Faktörü”. *Diyanet İlmî Dergisi* 39/1 (2003): 13-28.
- Cerrahoğlu, Ėsma. *Tefsir Usûlü*. 20. Bs. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Ünal, Mehmet. “Tefsire Giriğ”. *Tefsir El Kitabı*. ed. Mehmet Akif Koç. 2. Bs. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Üzüm, Ėlyas. “Mezhep”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/526-532. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Yanmış, Mehmet- Kahraman, Bayram. “Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği”. *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/2 (2013): 117-153.
- Yardımcı, A. (2015). Metafizik ve Epistemolojik Solipsizm Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Mavi Atlas*, (4), 190-200.
- Yavuz, Yusuf Ėevki. “Te“vîl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/27-28. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Yıldırım, Duran Ali. “Mezhep Mensubiyetinin Kur“ân Yorumlarındaki Öznelliğe Olan Yansımaları”. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 10/4 (2018): 1377-1397.
- Yılmaz, Musa Kazım. “Tarihsellik Bağlamında Tefsir Geleneğinde Değiğim”. *EKEV Akademi Dergisi* 8/21 (2004): 1-24.
- Yurdagür, Metin. “Ahbâriyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/490- 491. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Zehebî, M. Hüseyin. *et-Tefsîr ve“l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, 1985.
- Zengin, Betül. “Dini Metinlerde ĖletiĖimde Anlama Odaklı Bir Yöntem: Soru Sorma ve Doğru“ Sorulara Ulaşma”. *Dini Araştırmalar Dergisi* 21/54 (Aralık 2018): 39-59.
- Zerkeğî, Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fî „ulûmi“l-Kur“ân*. thk. Muhammed Ebü“l-Fadl Ėbrahim. 4 Cilt. b.y.: Dâru Ėhyâ“l-Kütübî“l-„Arabiyye, 1957.